

Universitätsbibliothek Wuppertal

Annæi Senecæ Tvm Rhetoris Tvm Philosophi Opera Omnia

Quid in eo contineatur sequens pagina indicabit

Seneca, Lucius Annaeus <Rhetor>

M.DC.XLVI., 1646

Liber sextus

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1509](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1509)

LIBER SEXTVS.

In quo de terra motu agitur.

CAPVT I.

DOMPEIOS, celebrem Campaniæ urbem, in quam ab altera parte Surrentinum Sabianumque litus, ab altera Herculansense conueniunt, mareque ex aperto conductum amœno sinu cingit, defedisse terræmotu, vetaxis quæcumque adiacebant regionibus, Lucili virorum optime, audiuimus; & quidem diebus hibernis: quos vacare à tali periculo maiores nostri solebant promittere. Nonis Febr. fuit motus hic. Regulo & Virginio consulti, qui Campaniam nunquam securam huius mali, indemnem tamen, & toties defunctam metu, magna strage vastauit. Nam & Herculansenis oppidi pars ruit, dubieque stant etiam quæ relicta sunt. Et Nucerinorum colonia, ve sine clade, ita non sine querela est. Neapolis quoque priuaciam multa, publicè nihil amisit, leuiter ingenti malo perstrieta. Villæ verò præruptæ passim sine iniuria tremuere. Adiiciunt his sexcentorum ouium gregem exanimatum, & diuisas statuas, motæ post hoc mentis aliquos atque impotes sui errasse. Quorumvî causas excutimus, & propoliti operis contextus exigit, & ipse in hoc tempus congruens casu. Quærenda sunt trepidis solatia, & demendus ingens timor. Quid enim cuiquam satis tutum videri potest, si mundusiple concutitur, & partes eius solidissimæ labant? Si quod vauum immobile est in illo fixumque, vt cuncta in seintenta sustineat, fluctuat? Si, quod primum habet terra, perdidit, stare: vbi tandem resident metus nostri? Quod corpora receptaculum inueniente

nient? quo sollicita confugient, si ab vno metus nascitur, & funditus trahitur? Consternatio omnium est, vbi tecta crepuere, & ruina signum dedit; tunc præceptis quisque se protipit, & penates suos deserit, ac se publico credit. Quam latebram prospicimus, quod auxilium, si orbis ipse ruinas agitet? si hoc, quod nos tuetur ac sustinet, supra quod vrbes sitæ sunt, quod fundamentum quidam orbis esse dixerunt, discedit ac titubat? Quid ibi esse, non dico auxilij, sed solatij potest, vbi timor fugam perdidit? Quid est, inquam satis munium? Quid ad tutelam alterius ac sui firimum? Hostem muro repellam: præruptæ altiudinis castella, vel magnos exercitus difficultate aditus morabuntur. A tempestate nos vindicant portus. Nimborum vim effusam, & sine fine cadentes aquas tecta propellunt: fugientes non sequitur incendium: aduersus tonitrua & minas cæli, subterraneæ domus, & defossi in altum specus remedia sunt. Ignis ille cælestis non transueberat terram, sed exiguo eius obiectu retunditur. In pestilentia mutare sedes licet. Nullum malum sine effugio est. Nunquam fulmina populos perusserunt. Pestilens cælum exhaustit vrbes, non abstulit. Hoc malum latissime patens, inenitabile, auidum, publice noxium: non enim domos solas, aut familias, aut vrbes singulas haurit, sed gentes totas regionisque subuertit: & modo ruinis operit, modo in altam voraginem condit: ac ne id quidem relinquit, ex quo appareat, quod non est, saltem fuisse; sed supra nobilissimas vrbes, si ne vlllo vestigio prioris habitus solum extenditur. Nec desunt qui hoc genus mortis magis timeant, quo in abruptum cum sedibus suis eunt, & è virotum numero viui auferuntur: tanquam non omne fatum ad eundem terminum veniat. Hoc habet inter cetera iustitiæ suæ naturæ præcipuum, quod cum ad exitum ventum est, omnes in æquo sumus. Nihil itaque interest, vtrum me apis vnus elidat, an monte toto premat: vtrum supra me domus vnus onus veniat; & sub exiguo eius tumulo ac puluere expirem, an totus caput meum terrarum orbis abscondat: in luce hunc & in aperto spiritum reddam, an in vasto terrarum dehiscentium sinu: solum in illud profundum, an cum magno comitatu populorum condentium ferat. Nihil interest mea, quantum circa me tem

meam tumultus sit: ipsa vbiq̄ue tantundem est. Proinde magnum sumamus animum, aduersus istam cladem, quæ nec euitari nec prouideri potest. Desinamus audire istos, qui Campaniæ renuntiauerunt, quippe post hunc casum emigrauerunt, negantque se vnquam ipsam regionem accessuros. quis enim illis promittet melioribus fundamentis hoc aut illud solum stare? Omnia eiusdem sortis sunt, & si nondum mota, tamen mobilia: hunc fortasse in quo securius consistis locum, hæc nox, aut hic ante noctem dies scindet. Vnde scies an melior eorum locorum conditio sit, in quibus iam vires suas fortuna consumpsit, & quæ in futurum ruina sua sulca sunt? Erramus enim si vllam terrarum partem exceptam immunemque ab hoc periculo credimus. Omnes sub eadem iacent lege. Nihil ita, vt immobile esset, natura concepit. alia temporibus aliis cadunt. Et quemadmodum in vrbibus magnis, nunc hæc domus, nunc illa suspenditur: ita in hoc orbe terrarum nunc hæc pars facit vitium, nunc illa. Tyros aliquando infamis ruinis fuit. Asia duodecim vrbes simul perdidit. Anno priore Achaïam & Macedoniam, quæcunque est ista vis mali quæ incurrit, nunc Campaniam læsit. Circuit fatum, & si quid diu præterit, repetit. Quædam rarius sollicitat, sæpius quædam. Nihil immune esse & innoxium finit. Non homines tantum, qui breuis & caduca res nascimur: vrbes oræque terrarum & litora, & ipsum mare in seruitutem fati venit. Nos tamen nobis permansura promittimus bona fortunæ & felicitatem, cuius ex omnibus rebus humanis velocissima est leuitas, habituram in aliquo pondus ac moram credimus. Et perpetua sibi omnia promittentibus in mentem non venit, id ipsum supra quod stamus, stabile non esse. Neque enim Campaniæ istud aut Achaïæ, sed omnis soli vitium est, male coherere, & ex causis pluribus resolui, & summam manere, partibus ruere.

CAP. II. Quid ago? Solatium aduersus pericula dare promiseram, ecce vndique timenda denuntio. Nemo quicquam esse quietis æternæ: quod & perire non possit, & perdere. Ego vero hoc ipsum solatij loco pono, & quidem valentissimi: quandoquidem sine remedio timor stultus est. ratio terrorem prudentibus excutit, imperi-

tit fit magna ex desperatione securitas. Hoc itaque generi humano dictum puta, quod illis subita captiuitate inter ignes & hostem stupentibus dictum est:

Vna salus victis, nullam sperare salutem.

Si vultis nihil timere, cogitate omnia esse timenda; circumspicite quam leuibus causis disceriamur. Non cibus nobis, non humor, non vigilia, non somnus, sine mensura quadam salubria sunt. Iam intelligitis nugatoria esse nostra, & imbecilla corpuscula, fluida, non magna molitione perdenda. Sine dubio id vnum periculi satis esset, quod tremunt terræ, quod subito dissipantur, ac superposita deducunt. Magni se æstimat qui fulmina & motus terrarum hiatisque formidat: vult ille, imbecillitati suæ conficius timere pituitam: ita videlicet nati sumus, tam felicia sortiti membra, & in hanc magnitudinem creuimus, & ob hoc nisi mundi partibus motis, nisi cælum intonuerit, nisi terra subsederit, perire non possumus. Vnguiculi nos, & ne totius quidē dolor, sed aliqua à latere eius scissura conficit: & ego timeam terras trementes, quem crassior salua suffocat? Ego extimescam emotum sedibus suis mare, & ne æstus maiore quam solet cursu plus aquarum trahens superueniat, cum quosdam strangulauerit potio male lapsa per fauces? Quam stultū est, mare horrere, cum scias, stillididio perire te posse? Nullum est maius solatium mortis, quam ipsa mortalitas: Nullū autem omnium istorū quæ extrinsecus terrēt quam quod innumerabilia pericula in ipso sinu sunt. Quid enim demētius, quā ad tonitura succidere, & sub terram correpere fulminū metu? quid stultius, quam timere mutationē, aut subitos montium lapsus, & irruptiones maris extra litus eiectionis: cum mors vbique præsto sit: & vndique occurrat: nihilque sit tam exiguum, quod non in perniciem generis humani satis valeat? Adeo non debent nos ista confundere, tanquā plus in se mali habeant, quam vulgaris mors: Vt contra, cum sit necessarium ē vita exire, & aliquando emittere animam, maiore perire ratione iuuat. Necesse est mori vbicunque, quandoque. Stet licet ista humus, & se teneat suis finibus, nec vlla iactetur iniuria: supra me quandoque erit. Interest ergo, illam ego mihi, an ipsa se mihi imponat? Diducitur ingenti potentia nescio cuius mali: rumpitur, & me in immensam altitudinem

abducit. Quid porro? Mors leuior in plano est? Quid habeo quod querat, si rerum natura non me vult iacere in ignobili loco? si mihi iniicit sui partem? Egregie Vagellius meus in illo iaclyto carmine:

Si cadendum est, inquit, mihi, cœlo cecidisse velim.

Idem licet dicere: Si cadendum est, cadam orbe concusso, non quia fas est optare publicam cladem: sed quia ingens mortis solatium est, terram quandoque videre mortalem.

CAP. III. ILLUD quoque proderit præsumere animo, nihil horum deos facere: nec ira numinum, aut cœlum concuti aut terram. Suas ista causas habet: nec ex imperio sæuiunt, sed ex quibusdam vitiis vt corpora nostra, turbantur: & tunc, cum facere videntur iniuriam, accipiunt: Nobis autem ignorantibus verum, omnia terribilia sunt: vtpote quorum metum raritas auget. Leuius accidunt familiaria: ex insolito formido est maior. Quare autem quicquam nobis insolitum est? quia naturam oculis, non ratione comprehendimus: nec cogitamus quid illa facere possit, sed tantum quid fecerit. Damus itaque huius negligentia pœnas, tamquam nouis terri: cum illa non sint noua, sed insolita. Quid ergo? Non religionem incuit mentibus, & quidem publice, siue deficere sol vitus est, siue luna, cuius obscuratio frequentior, aut parte sui, aut tota delituit? Longæque magis illæ actæ in transversum faces, & cœli magna pars ardens & crinita sidera, & plures solis orbis, & stellæ per diem visæ, subitque transcursus ignium, multam post se lucem trahentium. nihil horum siue timore minatur; & cum timendi sit causa, nescire, non est tanti scire, ne timeas? quanto scius est; causas inquirere, & quidem toto in hoc intentum animo? Neque enim illo quicquam inueniri dignius potest, cui se non tantum commodet, sed impendat.

CAP. IV. QUÆRIMUS ergo, quid sit quod terram ab infimo moueat, quid tanti molem corporis impellat, quid sit illa valentius, quid tantum onus vi sua labefactet: cui modo tremat, modo luxata subsidat, nunc in partes diuisa discedat: & alias inætuallum ruinæ suæ diu seruet, alias cito comprimat: nunc amnes magnitudinis notæ conuertat introrsus, nunc nouos exprimat: aperiat aliquando aquarum calentium venas, aliquando refrigeret ignes.

ignefque nonnunquam per aliquod ignotum antea montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos & per secula nobiles comprimat. Mille miracula mouet, faciemque mutat locis, & defert montes, subrigit plana, valles extuberat, nouas in profundo insulas erigit. Hæc ex quibus causis accidant, digna res est excuti. Quod, inquis, erit precium operæ? quo nullum maius est, nosse naturam. Neque enim quicquam habet in se huius materiæ tractatio pulchrius, cum multa habeat futura vsui, quam quod hominem magnificentia sui detinet: nec mercede sed miraculo colitur. Inspiciamus ergo quid sit propter quod accidant hæc: quorum est adeo mihi dulcis inspectatio, vt quamuis aliquando de motu terrarum volumen iuuenis ediderim, tamen tentare me voluerim, & experiri an aras aliquid nobis aut ad scientiam, aut certè ad diligentiam adiecerit.

CAP. V. CAUSAM qua terra concutitur, alij in aqua esse, alij in ignibus, alij in ipsa terra, alij in spiritu putauere: alij in pluribus, alij in omnibus his. Quidam liquere ipsis aliquam ex istis causam esse dixerunt: sed non liquere, quæ essent. Nunc singula persequamur. Illud ante omnia mihi dicendum est, opiniones veterum parum exactas esse, & rudes. Circa verum adhuc erratur. Nona omnia erant primo tentantibus, post eadem illa limitata sunt: & si quid inuentum est, illis nihilominus referri debet acceptum. Magni animi res fuit, rerum naturæ latebras dimouere, nec contentum exteriori eius conspectu, introspicere, & in deorum secreta descendere. Plurimum ad inueniendum contulit, qui sperauit posse reperiri, cum excusatione itaque veteres audiendi sunt. Nulla res consummata est, dum incipit. Nec in hac tantum re omnium maxima atque inuolutissima, in qua etiam cum multum actum erit, omnis tamen aras quod agit inueniet: sed in omni alio negotio, longè semper à perfecto fuere principia.

CAP. VI. IN aqua causam esse, nec ab vno dictum est, nec vno modo Thales Milesius totam terram subiecto iudicat humore portari & innatare: siue illud Oceanum vocas, siue magnum mare, siue alterius naturæ, simplicem adhuc aquam & humilimum elementum. Hac, inquit, vnda sustinetur orbis, velut aliquod grande nauigium, &

grauē his aquis quas premet. Superuacuum est reddere causas, propter quas existimat, grauiſſimam partem mundi poſſe ſpiritu tam tenui fugacique geſtari: non enim tunc de ſitu terrarum, ſed de motu agitur. Illud argumenti loco ponit, quas eſſe in cauſa quibus hic orbis agitur, quod in omni maiore motu erumpunt fere noui fontes: ſicut in nauigiis quoque euenit, vt ſi inclinata ſunt, & abiere in latus, aquam ſorbeant, quæ in omni onere eorum quæ vehit, ſi immodicè depreſſa ſunt, aut ſuperfunditur, aut certe dextra ſiniſtraque ſolito magis ſurgit. Hanc opinionem falſam eſſe, non eſt diu colligendum. Nam ſi terram aqua ſuſtineret, tota aliquando concuteretur, ſemper moueretur: nec agitari illam mirarēmur, ſed manere. Tum tota concuteretur, non ex parte: nunquam enim nauis dimidia iactatur. nunc vero non terrarum vniuerſarum, ſed ex parte motus eſt. Quomodo ergo fieri poteſt, vt quod totum vehitur, totum non agitur, ſi id quo vehitur, agitur eſt? At quare aquæ erumpunt? Primum omnium ſepe tremuit terra, & nihil humoris noui fluxit. Deinde ſi ex hac cauſa vnda prorumperet, à lateribus terra circumfunderetur: ſicut in fluminibus ac mari videmus accidere, vt incrementum aquarum, quoties nauigia deſidunt, in lateribus maxime appareat. Ad vltimum non tam exigua fieret quam dicit eruptio, nec velut per rimam ſentina ſubreperet, ſed fieret ingens inundatio, vt ex infinito liquore, & ferente vniuerſa.

CAP. VII. QUIDAM motum terrarum aquæ imputare: ſed non ex eadem cauſa. Per omnem, inquit, terram, multa aquarum genera decurrunt. Alicubi perpetui amnes quorum nauigabilis etiam ſine adiutorio imbrium magnitudo eſt. Hinc Nilus per æſtatem ingentes aquas inuehit. Hinc qui medijs inter pacata & hoſtilia fluit, Danubius ac Rhenus, alter Sarmaticos impetus cohibens, & Europam Aſiamque diſterminans; Alter Germanos, quidam gentem belli, repellens. Adiace nunc parentiſſimos lacus & ſtagna populis inter ſe ignotis circumdata, & inluſtabiles nauigio paludes, nec ipsis quidem inter ſe peruias, quibus incoluntur. Deinde tot fontes, tot capita fluminum, ſubitos & ex occulto amnes vomentia. Tot deinde ad tempus collectos torrentium impetus, quorum

vires

vires quam repentinæ, quam breues? Omnis hæc aquarum, etiam intra terram, natura facièsque est. Illic quoque aliæ vasto cursu deferuntur, & in præceps volutæ cadunt: aliæ languidiore in vadis refunduntur, & leniter ac quietè fluunt. Quis autem neget vastis illas receptaculis concipi, & cessare multis inertes locis? Non est diu probandum, ibi multas aquas esse, vbi omnes sunt. Neque enim sufficeret tellus ad tot flumina edenda, nisi ex reposito multoque funderet. Si hoc verum est, necesse est, aliquando illic amnis excresecat, & relictis ripis violentus in obstantia incurrat. Sic fiet motus alicuius partis, in quam flumen impetum dedit, & quam donec decresecat verberabit. Potest fieri, vt aliquam regionem riuus affluens excedat, ac secum trahat aliquam molem: qua lapsa, superposita quatiantur. Iam vero nimis oculis permittit, nec vltia illos sit producere animum, qui non credit esse in abscondito terræ sinus maris vasti. Nec enim video, quid prohibeat vel obstet, quo minus illic habeatur aliquid etiam in abscondito litus, & per occultos aditus receptum mare, quod illic quoque tantundem loci tenet, aut fortassis hoc amplius, quod superiora cum tot animalibus erant diuidenda: abstrusa enim, & sine possessore deserta, liberius vndis vacant. Quas quis vetat illic fluctuare, & ventis, quos omne intervallum terrarum, & omnis aër creat, impelli? Potest ergo maior solito exorta tempestat, aliquam partem terrarum impulsam vehementius mouere. Nam apud nos quoque multa, quæ procul à mari fuerant, subito eius accessu vapulauerunt; & villas in conspectu collocatas fluctus, qui longe audiebatur, inuasit. Illic quoque potest accidere ac decedere pelagus infernum: quorum neutrum sit sine motu superstantium:

CAP. VIII. NON quidem existimo diu te hæsitaturum, an credas esse subterraneos amnes & mare absconditum. Vnde enim ista prorumpunt, vnde ad nos veniunt, nisi quod origo humoris inclusa est? Age, cum vides interruptum Tigrim in medio itineris sicari, & non vniuersum auerti, sed paulatim, non apparentibus damnis, minui primum, deinde consumi: quo illum putas abire nisi in obscura terrarum: vtiq; cum videas emergere iterum, non minorem eo, qui prior fluxerat? Quid cum

vides Alpheim, celebratum poetis, in Achaia mergi, & in Sicilia rursus transiecto mari effundere amœnissimum fontem Arethusam? nescis autem, inter opiniones, quibus narratur Nili aestiua inundatio, & hanc esse, à terra illum erumpere, & augeri non supernis aquis, sed ex intimo redditis? Ego quidem centuriones duos, quos Nero Cæsar, ut aliarum virtutum, ita veritatis in primis amantissimus, ad vestigandum caput Nili miserat; audiui narrantes, longum illos iter peregisse. cum à Rege Æthiopiæ in structi auxilio, commendatique proximis regibus, penetrassent: Ad ulteriora quidam, aiebant, peruenimus; ad immensas paludes, quarum exitum nec incolæ nouerant, nec sperare quisquam potest: ita implicitæ aquis herbæ sunt, & aquæ nec pediti eluctabiles, nec nauigio, quod nisi paruum & vnius capax, limosa & obsita palus non ferat. Ibi, inquit, videmus duas petras, ex quibus ingens vis fluminis excidebat. Sed siue caput illa, siue accessio est Nili, siue tunc nascitur, siue in terras ex priore recepta cursu redit: nonne tu credis illam, quicquid est, ex magno terrarum lacu ascendere? Habeant enim oportet pluribus locis sparsum humorem, & in imo coactum, ut eructare tanto impetu possint.

CAP. IX. I G NEM causam motus quidam, & quidem non eandem iudicant: in primis Anaxagoras, qui existimat, simili pæne ex causa & aere, concuti, & terram: cum in inferiore parte spiritus crassum aera, & in nubes coactum, eadem vi qua apud nos quoque nubila frangi solent, rumpit, & ignis ex hoc collisione nubium, cursuque celsi aeris, emicuit. Hic ipse in obuia incurrit, exitum querens ac diuellit repugnantia: donec per angusta aut natus est viam exeundi ad cœlum, aut vi atque iniuria fecit. Alij in igne causam quidem esse, sed non ob hoc iudicant: sed quia pluribus obrutus locis ardeat, & proxima quæque consumat. Quæ si quando exesa ceciderint, tunc sequi motum earum partium, quæ subiectis adminiculis destitutæ labant, donec corruere, nullo occurrente, quod on s exciperet. Tunc chasmata, tunc hiatus vasti aperiantur: aut cum diu nutauere, super ea se quæ supersunt stantque, componunt. Hoc apud nos quoque videmus accidere, quoties incendio pars cruitatis laborat, cum exusta trabes

trabes sunt, aut corrupta quæ superioribus firmamentum dabant: tunc diu agitata fastigia concidunt, & tamdiu differuntur atque incerta sunt, donec in solido resederunt.

CAP. X. ANAXIMENES ait, terram ipsam esse causam motus, nec extrinsecus incutere, quod illam impedit: sed intra ipsam & ex ipsa quasdam partes eius decidere, quas aut humor soluerit, aut ignis exederit, aut spiritus violentia excusserit. Sed his quoque cessantibus non desesse, propter quod aliquid abscedat aut reuellatur. Nam primum omnia vetustate labuntur, nec quicquam tutum à senectute est. Hæc solida quoque & magni roboris carpit. Itaque quemadmodum in ædificiis veteribus quædam non percussa, tamen decidunt, cum plus ponderis habere quam virium: ita in hoc vniuerso terræ corpore euenit, vt partes eius vetustate soluantur, soluta cadant, & tremorem superioribus afferant: primum dum abscedunt (nihil enim vtique magnum sine motu eius, cui hæsit, abscinditur) deinde cum deciderunt, solido exceptæ resiliant, pilæ more, quæ cum cecidit exultat, ac sapius pellitur, toties solo in nouum impetum missa. Si vero in stagnantibus aquis delata sunt, hic ipse casus vicina concutit fluctu, quem subitum vastumque illisum ex alto pondus eicit.

CAP. XI. QUIDAM ignibus quidem assignant hunc tremorem, sed aliter. Nam cum pluribus locis ferueant, necesse est igentem vaporem sine exitu voluant, qui vi sua spiritum intendit: & si acrius institit, opposita diffundit: si vero remissior fuit, nihil amplius quam mouet. Videmus aquam spumare, igne subiecto. Quod in hac aqua facit inclusa & angusta, multo magis illum facere credimus, cum violentus ac vastus ingentes aquas excitat. Tunc ille vaporatone inundantium aquarum, quicquid pulsauerit, agit.

CAP. XII. SPIRITVM esse qui moueat, & plurimis & maximis auctoribus placet. Archelans antiquitatis diligens, ait ita: Venti in concaua terrarum deferuntur, deinde vbi iam omnia spatia plena sunt, & in quantum aer potuit densatus est, is qui superuenit spiritus, priorem premit & elidit, ac frequentibus plagis primo cogit, deinde perturbat. Tunc ille quærens locum, omnes angustias

dimouet, & claustra sua conatur effringere. Sic euenit vt terræ, spiritu luctante, & fugam quærente, moueantur. Itaque cum terræ motus futurus est, præcedit aeris tranquillitas & quies: videlicet, quia vis spiritus, quæ concitare ventos solet, in inferna sede detinetur. Nunc quoque cum hic motus in Campania fuit, quamuis hiberno tempore & inquieto, per superiores dies aer stetit. Quid ergo? Nunquam stante vento terra concussa est? Admodum raro duo fluere simul venti. Fieri tamen & potest, & solet: quod si recipimus, & constat duos ventos rem simul gere-re: quid ni accidere possit, vt alter superiorem aerã agitet, alter inferum?

CAP. XII. IN hac sententia licet ponas Aristotelem, & discipulum eius Theophrastum, non, vt Græcis visum est, diuini tamen & dulcis eloquij virum, & nitidi sine labore. Quid vtrique placeat exponam. Semper aliqua euaporatio est è terra, quæ modo arida est, modo humido mixta. Hæc ab infimo edita, & in quantum potuit, elata, cum vteriolem locum in quem exeat non habet, retro fertur, atque in se reuoluitur: dumque rixa spiritus reciprocantis iactat obstantia, & siue interclusus, siue per angusta enisus est, motum ac tumultum ciet. Straton ex eadem schola est, qui hanc partem philosophiæ maxime coluit, & rerum naturæ inquisitor fuit. Huius tale decretum est: Frigidum & calidum semper in contraria abeunt, & vna esse non possunt: eo frigidum confluunt, vnde vis calida discessit: & inuicem ibi calidum est, vnde frigus expulsus est. Hoc quod dico, verum est: sed vtrumque in contrarium agi, ex hoc tibi appareat. Hiberno tempore, cum supra terram frigus est, calent putei, nec minus specus, atque omnes sub terra recessus: quia eo se calor contulit, superiora possidenti frigori cedens: qui cum in inferiora peruenit, & eo se quantum poterat ingessit, quod densior, hoc validior est: huic alius superuenit, qui necessario congregatus, ille iam in angustum pressus, loco cedit. Idem contrario euenit, cum vis maior frigidi illata in cauernis est. Quicquid illi calidi latet frigori cedens abit in angustum, & magno impetu agitur: quia non patitur vtriusque natura concordiam, nec in vno moram. Fugiens ergo, & omni modo cupiens excedere, proxima quæ-

quæque remolitur ac iactat. Ideoque antequam terra moueatur, solet mugitus audiri, ventis in abdito tumultuantibus: nec enim aliter posset, vt ait noster Virgilius,

Sub pedibus mugire solum, & iuga celsa moueri:

nisi hoc esset ventorum opus. Vices deinde huius pugnae sunt: definit calidi congregatio, ac rarius eruptio. Tunc frigida compescuntur & succedunt, mox futura potentiora. Dum ergo alterna vis cursat, & vltro citroque spiritus commeat, concurritur.

CAP. XIV. SUNT qui existiment, spiritu quidem, & nulla alia ratione tremere terram, sed ex alia causa, quam Aristoteli placuit. Quid sit quod ab his dicatur, audi Cor-
pus nostrum & sanguine irrigatur, & spiritu, qui per sua itinera discurret. Habemus autem quædam angustiora animæ receptacula, per quæ nihil amplius quam inerat: quædam potentiora, in quibus colligitur & vnde diuiditur in partes. Sic hoc totum terrarum omnium corpus, & aquis, quæ vicem sanguinis tenent, & ventis, quos nil aliud quis quam animam vocauerit, peruium est. Hæc duo alicubi concurrunt, alicubi consistunt. Sed quemadmodum in corpore nostro dum bona valetudo est, venarum quoque imperturbata mobilitas modum seruat; vbi aliquid aduersi est, micat crebrius, & suspiria atque anhelitus, laborantis ac fessi signa sunt: ita terræ quoque, dum illis positio naturalis est, inconcussæ manent. Cum aliquid peccatur, tunc velut ægri corporis motus est, spiritu illo qui modestius perfluebat, icto vehementius, & quassante venas suas: nec, vt illi paulo ante dicebant, quibus animal placet esse terram. nam si hoc est, quemadmodum animal, tota vexationem sentiet. Neue enim in nobis febris alias partes moderatius impellit, sed per omnes pari æqualitate discurret. Vide ergo nunquid intret in illam spiritus ex circumfuso aëre: qui quandiu habet exitum, sine iniuriâ labitur, si offendit aliquid, & incidit quod viam claudat, tunc oneratur primo infundente se à tetgo æra. Deinde per aliquam rimam maligne fugit, & hoc acrius fertur, quo angustius. Id sine pugna non potest fieri, nec pugna sine motu. At si nec rimam quidem per quem effluat inuenit, conglobatus illic furit, & huc atque illo circumagitur, aliaque deiicit, alia intercudit: cum tenuissimus,

idemque fortissimus, & irrepit quamvis in obstructa, & quicquid intravit, vi sua diducat & dissipet: tunc terra iactatur. Aut enim datura vento locum discedit, aut cum dedit in ipsam, qua illum emisit, cavernam fundamento spoliata confidit.

CAP. XV. QUIDAM ita existimant. Terra multis locis perforata est, nec tantum primos illos aditus habet quos velut spiramenta abo initio sui recepit, sed multos illi casus imposuit. Alicubi diduxit, quicquid supernè terreni erat, aqua: alia torrentes exedere, alia æstibus magnis dirupta patuere. Per hæc intervalla intrat spiritus: quem si inclusit mare, & adegit, nec fluctus retro abire permisit, tunc ille exitu simul redituque præcluso, volutat. Et quia in rectum non potest tendere, quod illi naturale est, in sublime se intendit, & terram prementem reverberat.

CAP. XVI. ETIAM NUM dicendum est, quod plerisque auctoribus placet, & in quo fortasse fiet dissensio. Non esse terram sine spiritu, palam est. Non tantum illo dico, quo se tenet, ac partes sui iungit, qui inest etiam saxis mortuisque corporibus: sed illi dico vitali, & vegeto & alente omnia. Hunc nisi haberet, quomodo tot arboris spiritum infunderet, non aliunde viventibus & tot satis? Quemadmodum tam diversas radices aliter atque aliter in se mersas foueret, quasdam summa receptas parte, quasdam altius tractas, nisi multum haberet animæ, tam multa, tam varia generantis, & haustu atque alimento suo educantis? Leuibz adhuc argumentis ago. Totum hoc cœlum, quod igneus æther mundi summa pars claudit, omnes hæc stellæ, quarum iniri non potest numerus. omnis hic cœlestium cœtus, & (vt alia præteream) hic tam prope à nobis agens cursum sol, omni terrarum ambitu non semel maior, alimentum ex terreato trahunt, & inter se partiuntur: nec vlllo alio scilicet, quam habitu terrarum sustentantur. Hoc illis alimentum, hic pastus est. Non posset autem tam multa, tantoque, & se ipsa maiora terræ nutrire, nisi plena esset animæ, quam per diem & noctem ab omnibus partibus suis fundit. Fieri enim non potest, vt non multum illi supersit, ex qua tantum petitur ac sumitur, & ad tempus quidem quod exeat, nascitur. Nec enim esset perennis illi copia suffecturi in tot cœlestia spiritus, nisi

nisi inuicem ista excurrerent, & in aliud alia soluerentur. Sed tamen necesse est abundet ac plena sit, & ex condito proferat. Non est ergo dubium quin multum spiritus lateat intus, & cæca sub terra spatia aër latus obtineat. Quod si verum est, necesse est id sæpe moueatur, quod re mobilissima plenum est. Nunquid enim dubium esse potest cuiquam, quin nihil sit tam inquietum quàm aër, & tam versabile & vagatione gaudens?

CAP. XVII. SEQUITUR ergo, vt naturam suam exerceat, & quod semper moueri vult, aliquando & alia moueat. Id quando fit? Cum illi cursus interdictus est. Nam quamdiu non impeditur, placide fluit: cum offenditur & retinetur, insanit, & moras suas abrumpit, non aliter quam ille pœta,

pontem indignatus Araxes.

Quamdiu illi facilis & liber est alueus, primas quasque aquas explicat. Vbi saxa manu vel casu illata pressere venientem, tunc impetum mora quærit: & quo plura opposita sunt, plus inuenit virium. Omnis enim illa vnda quæ à tergo superuenit, & in se crescit, cum onus suum sustinere non potuit, vim ruina parat, & prona cum his quæ iacebant fugit. Idem spiritu fit: qui quo valentior agiliorq; est, citius rapitur, & vehementius septum omne disturbat. Ex quo motus fit, scilicet eius partis sub qua pugnatum est. Quod dicitur, verum esse ex illo probatur. Sæpe enim cum terræ motus fuit, si modo pars eius aliqua dirupta est, inde ventus per multos dies fluxit: vt traditur factum eo terræ motu, quo Chalcis laborauit: quod apud Asclepiodorum inuenies, auditorem Posidonij, in ipsis Quæstionum naturalium causis. Inuenies & apud alios auctores, hiasse vno loco terram, & inde non exiguo tempore spirasse ventum: qui scilicet illud iter ipse sibi fecerat, per quod ferebatur.

CAP. XVIII. MAXIMA ergo causa est, propter quam terra moueatur, spiritus natura citus, & locum è loco mutans. Hic quamdiu impellitur, & in vacanti spatio later, iacet innoxius, nec circumiectis molestus est. Vbi illum extrinsecus superueniens causa sollicitat, compellitque & in arctum agit, scilicet adhuc cedit tantum, & vagatur. Vnde crebra discedendi facultas est, & vndique obstititur, tunc

magno cum murmure montis.

Circum claustra fremit:

quæ diu pulsata conuellit ac iactat: eo actior, quo cum valentiore mora luctatus est. Deinde cum circa perlustrauit omne quo tenebatur, nec potuit euadere, inde quo maxime impactus est, resistit: & aut per occulta diuiditur, ipso terræ motu raritate facta, aut per nouum vulnus emicuit. Ita eius vis tanta non potest cohiberi, nec ventum tenet vlla compages: soluit enim quodecunque vinculum, & omne onus fert secum, infususque per minima, laxamentum sibi parat, indomita naturæ potentia liber, utique confitatus, sibi ius suum vindicat. Spiritus vero inuicta res est: nihil enim erit quod,

Luctantes ventos, tempestatesque sonoras

Imperio premat ac vinculis & carcere frænet.

Sine dubio poetæ hunc voluerant videri carcerem, in quo sub terra clausi laterent. Sed hoc non intellexerunt, nec id quod clausum est, esse adhuc ventum: nec id quod ventus est, posse iam claudi. Nam quod in clauso est, quiescit, & aëris statio est. Onnis in fuga ventus est. Etiamnum & illud accedit his argumentis, per quod appareat, motum effici spiritu, quod corpora quoque nostra non aliter tremunt, quam si spiritum aliqua causa conturbat: cum timore contractus est, cum senectute languescit, & venis torpentibus marcet, cum frigore inhibetur, aut sub accessione cursu suo deicitur. Nam quamdiu sine iniuria perfluit, & ex more procedit, nullus est tremor corpori. Cum aliquid occurrit quod inhibeat eius officium, tunc parum potens perferendis his quæ suo vigore tenebat, deficiens concuit, quicquid integer tulerat.

CAP. XIX. METRODORVM Chium necesse est audiamus, quod vult sententiæ loco dicentem. Non enim permitto mihi nec eas quidem opiniones præterire, quas improbo: cum satius sit omnium copiam fieri, & quæ improbamus, damnare potius, quam præterire. Quid ergo dicit? Quomodo in dolio cantantis vox, per totum cum quadam discessione percurrit ac resonat, & tam leuiter mota, tamen circumit, non sine tactu eius tumultuque quo inclusa est: sic speluncarum sub terra pendencium vastitas habet aëra suum; quem simul alius superne incidens

dens percussit, agitatur, non aliter quam illa de quibus paulo ante retuli, inania indito clamore sonnerunt.

CAP. XX. VENIAMVS nunc ad eos qui omnia ista quæ retuli in causa esse dixerunt, aut ex his plura. Democritus plura putat. Ait enim, motum aliquando spiritu fieri, aliquando aqua, aliquando utroque: & id hoc modo prosequitur. Aliqua pars terræ concaua est, & in hanc aquæ magna vis confluit. Ex hac est aliquid tenuè, & ceteris liquidius. Hoc cum superueniente grauitate reiectum est, terris illiditur, & illas mouet. Nec enim fluctuari potest sine motu eius, in quod impingitur. Etiamnum quod modo de spiritu dicebamus, de aqua quoque dicendum est. Vbi in vnum locum congesta est, & capere se desinit, aliquo incumbit, & primo viam pondere aperit, deinde impetu: Nec enim exire nisi per deuexum potest, diu inclusa, nec in directum cadere moderate, aut sine concussionè eorum per quæ & in quæ cadit. Si vero cum iam rapi cœperit, aliquo loco substitit, & illa vis fluminis in se reuoluta est, in continentem terram repellitur, & illam, qua parte maxime tendit, exagitat. Præterea aliquando madefacta tellus, liquore penitus accepto altius fidit, & fundus ipse vitiat: tunc ea pars premitur, in quam maximè aquarum vergentium pondus inclinat. Spiritus vero nonnunquam impellit undas, & si vehementius instat, eum scilicet terræ partem mouet, in quam coactas aquas intulit. Nonnunquam in coacta itinera coniectas, & exitum quærens, mouet omnia: terra autem penetrabilis ventis est, & spiritus subtilior est quàm ut possit excludi, & vehementior quàm ut sustineri concitatus ac rapidus. Omnes istas esse posse causas Epicurus ait, pluresque alias tentat: & alios, qui aliquod vnum ex istis esse affirmauerunt, corripit: cum sit arduum, de iis quæ coniectura sequenda sunt, aliquid certi promittere. Ergo, ut ait, potest terram mouere aqua, si partes aliquas eluit & abrasit, quibus desit posse extenuatis sustineri, quod integris ferebatur. Potest terram mouere impressio spiritus. Fortasse enim aër extrinsecus alio intrante aère, agitatus. Fortasse aliqua parte subito decedente percutitur, & inde motum capit. Fortasse aliqua parte terræ velut columnis quibusdam ac pilis sustinetur: quibus vitiatas ac recedentibus, tremir

pondus impositum. Fortasse calida vis spiritus in ignem versa, & fulmini similis, cum magna strage obstantium fertur. Fortasse palustres & iacentes aquas aliquis flatus impellit, & inde aut ictus terram quatit, aut spiritus agitato, ipso motu crescens, & se incitans, ab imo in summa vsque profertur: nullam tamen illi placet causam motus esse maiorem, quam spiritum.

CAP. XXI. NOBIS quoque placet, hunc spiritum esse, qui tanta possit conari, quo nihil est in rerum natura potentius, nihil acrius, sine quo nec illa quidem, quæ vehementissima sunt valent. Ignem spiritus concitat: aquæ si ventum detrabas, inertes sunt. tunc demum impetum sumunt, cum illas agit flatus: qui potest dissipare magna spatia terrarum, & novos montes subrectos extollere, & insulas non ante visas in medio mari ponere. Therasiam nostræ atatis insulam, spectantibus nautis in Ægeo mari enatam, quis dubitat quin in lucem spiritus vexerit? Duo genera sunt (vt Posidonio placet) quibus mouetur terræ: vtrique nomen est proprium. Altera succussio est, cum terra quatitur, & sursum ac deorsum mouetur: altera inclinatio, qua in latera nutat nauigij more. Ego & tertium illud existimo, quod nostro vocabulo signatum est: non enim sine causa. Tremorem terræ dixere maiores, qui vtrique dissimilis est. nam nec succutiuntur tunc omnia, nec inclinantur, sed vibrantur. Res minime in huiusmodi casu noxia, sicut longe perniciosior est inclinatio concussione. Nam nisi celeriter ex altera parte properabit motus, qui inclinata restituat, ruina necessario sequitur. Cum dissimiles ij motus inter se sint, causæ eorum diuersæ sunt.

CAP. XXII. PRIUS ergo de motu quatiente dicamus. Si quando magna onera per vices vehiculorum plurium tracta sunt, & rotæ maiore nisu in salebras inciderant, terram concuti senties. Asclepiodotus tradit, cum petra e latere montis abrupta cecidisset, ædificia vicina tremore collapsa. Idem sub terris fieri potest, vt ex his quæ impendent rupibus aliqua resoluta, magno pondere ac sono in subiacentem cauernam cadat, eo vehementius, quo aut plus ponderis habuit, aut venit altius. Et sic commouetur omne tectum cauatæ vallis. Nec tantum pon-
dere

dere suo abscindi saxa credibile est, sed cum flumina supra ferantur, assiduus humor commissuras lapidis extenuat, & quotidie his ad quæ religatus est auferit, & illam (vt ita dicam) cutem qua continetur, abradit. Deinde longa per æuum diminutio vsque eo infirmit illa quæ quotidie attriuit, vt desinant esse oneri ferendo. Tunt saxa vasti ponderis decidunt, tunc illa præcipitata rupes, quicquid ab imo reperculsit, non passura consistere, succutit. Et ruere omnia visa repente: vt ait Virgilius noster. Huius motus succutientis terras hæc erit causa. Ad alteram transeo.

CAP. XXIII. RARA terræ natura est, multumque habens vacui: per has raritates spiritus fertur: qui vbi maior influxit, nec emittitur, concutit terram. Hæc placet & aliis, vt paulo ante retuli, causa: si quid apud te profectura testium turba est. Hanc etiam Callisthenes probat, non contemptus vir. Fuit enim illi nobile ingenium, & furi-bundi regis impatiens. Hoc est Alexandri crimen æternum, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimer. Nam quoties quis dixerit: Occidit Persarum multa milia: opponetur, Et Callisthenem. Quoties dictum erit, Occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat: opponetur, Et Callisthenem. Quoties dictum erit, Omnia Oceano tenuis vicit, ipsum quoque tentauit nouis classibus, & imperium ex angulo Thraciæ vsque ad Orientis terminos protulit: dicetur, Sed Callisthenem occidit. Omnia licet antiqua ducum regumque exempla transierit, ex his quæ fecit nihil tam magnum erit quam scelus Callisthenes. Hic Callisthenes in libris quibus describit quemadmodum Helice Burisque mersæ sint, qui illas casus in mare, vel in illas mare immiserit, dicit id quod in priore parte dictum est. Spiritus intrat terram per occulta foramina, quemadmodum vbique, ita & sub mari. Deinde & cum obstructus ille trames, per quem descenderat, reditum autem illi à tergo resistens aqua abstulit, hæc & illuc fertur, & sibi ipse occurrens terram labefactat. Ideo frequentissime mari opposita vexantur, & inde Neptuno hæc assignata est mouendi potentia. Quisquis primas literas Græcas didicit, scit illum apud Homerum ἐνοσίχθων vocari.

CAP. XXIV. SPIRITVM esse huius mali causam, & ipse contentio: de illo disputabo, quomodo inter hic spiritus:

Vtrum per tenuia foramina, nec oculis comprehensibilia, an per maiora ac potentiora: & vtrum ab imo, an etiam per summa terrarum. Hoc incredibile est. Nam in nostris quoque corporibus cutis spiritum respuit: nec est illi introitus, nisi per quem trahitur: nec consistere quidem à nobis receptus potest, nisi in laxiore corporis parte. Non enim inter nervos pulpasve, sed in visceribus & palato interioris partis recessu commoratur. Idem de terra suspicari licet, vel ex hoc, quod motus non in summo terræ, circæ summa est, sed subter & ab imo. Huius indicium est, quod altitudinis profundæ maria iactantur, motus scilicet his, supra quæ fusa sunt. Ergo verisimile est, terram, ex alto moueri, & illic spiritum in cauernis ingentibus concipi. Immo, inquit, ceu cum frigore inhorruimus, tremor sequitur, sic terras quoque spiritus extrinsecus accidens quassat. Quod nullo modo potest fieri. Algere enim debet, vt idem illi accidat quod nobis, quos externa causa in horrorem agit. Accidere autem terræ simile quiddam nostræ affectionis, sed non ex simili causa concesserim. Illam interior & altior iniuria debet impellere: cuius rei argumentum vel maximum hoc potest esse, quod cum vehementi motu adaperitum ingenti ruina solum est, totas nonnunquam vrbes & recipit hiatus ille, & abscondit. Thucydides ait, circa Peleponnesiaci belli tempus, Atalantam insulam aut totam, aut certe maxima ex parte superfusam. Idem Sidonio accidisse, Posidonio crede. Nec ad hoc testibus opus est. Meminimus enim terris interno motu diuulsis, loca disiecta, & campos interiisse. Quod iam dicam quemadmodum existimem fieri.

CAP. XV. CVM spiritus magna vi in vacuum terrarum locum penitus applicuit, cepitque rixari, & de eivus cogitare, latera ipsa intra quæ later, læpius percutit, supra quæ vrbes interdum sitæ sunt. Hæc nonnunquam adeo concutiuntur, vt ædificia superposita procumbant: nonnunquam in tantum, vt parietes, quibus fertur omne regimen caui, decendant in illum subterruacantem locum, & totæque vrbes in immensam altitudinem mergantur. Si velis credere, aiunt, aliquando Ollam Olympo coheruisse, deinde terrarum motu recessisse, & scissam viuis magnitudi-

nem montis in duas partes: tunc effugisse Peneum, qui paludes quibus laborabat Theſſalia, ſiceauit, abductis in ſequa ſine exitu ſtagnauerant aquis. Ladō flumen iſter Helim & Megalen polin medius eſt, quem terrarū motus effudit. Per hoc quidprobo? In laxos ſpecus (quid. n. aliud appellem loca vacua ſub terris?) ſpiritum conuenire. Quod niſi eſſet, magna terrarū ſpatia commouerentur, & vnā multa titubarent. Nunc exiguae partes laborant, nec vnquā per ducenta milliaria motus extenditur. Ecce hic, qui impleuit fabulis vrbe, nō trāſcendit Cāpaniā. Quid dicam, cū Chalcis tremuit, Thebas ſteſiſſe? Cum laborauit Aegiū, tam propinquas illi Patras de motu nihil audiſſe: Illa vaſta concuſſio, quæ duas ſuppreſſit vrbes, Helicē & Burin, citra Aegiū cōſtitit. Apparet ergo, in tantum ſpatium motū protendere, quantum illa ſub terris vacantis loci inanitas pateat.

CAP. XXVI. POTERAM ad hoc probandum abuti auctoritate magnorum virorum, qui Aegyptum nunquam tremuiſſe tradunt. Rationem autem huius rei hanc reddunt, quod ex limo tota concreuerit. Tantum enim (ſi Homero fides eſt) aberat à continenti Pharos, quantum nauis diurno curſu metiri plenis lata velis poteſt: ſed continenti admodum eſt. Turbidus enim deſluens Nilus, multumque ſecum limum trahens, & cum ſubinde apponens pricibus terris, Aegyptum annuo incremento ſemper vltra ſilit. Inde pinguis & limoſi ſoli eſt, nec vlla interualla in ſe habet, ſed creuit in ſolidum areſcente limo: quo preſſa era & ſedens ſtructura, cum partes glutinarentur: nec quicquam inane interuenire poterat, cum ſolido liquidū ac mollē ſemper accederet. Sed mouetur & Aegyptus & Delos, quam Virgilius ſtare iuſſit:

Inmotamque coli dedit, & contemnere ventos.

Hanc philoſophi quoque, credula natio, dixerunt non moueri, auctore Pindaro. Thucydides ait, antea quidem immotan fuiſſe, ſed circa Peloponeſiacum bellum tremuiſſe. Calliſthenes & alio tempore ait hoc accidiſſe: Inter multa, inquit, prodigia, quibus denuntiata eſt duarum vrbiū Hēices & Buris euerſio, fuisse maxime notabilia, columna ignis immenſi, & Delos agitata. Quam ideo ſtabilem videri vult, quia mari impoſita, habet concauas rupes & ſaxa peruia, quæ dent deprehenſo aëri

reditum. Ob hoc etiam insulas esse certioris soli, vrbesque eo tutiores, quo propius ad mare accesserunt. Falsa hæc esse, Pompeij & Herculaneum sensere. Adiace nunc, quod omnis ora maris obnoxia est motibus. Sic Paphos non semel corrui, sic nobilis & huic iam familiaris malo Nicopolis. Cyprum ambit altum mare & agitur. Tyros & ipsa tam mouetur, quam diluitur. Hæ ferè causa redduntur, propter quas tremat terra.

CAP. XXVII. QVÆDAM tamen propria in hoc Campano motu accidisse narrantur, quorum ratio reddenda est. Aiunt enim sexcentarum ouium gregem exanimatum in Pompeiana regione. Non est quare hoc putes ouibus illis timore accidisse. Diximus solere post magnos terrarum motus pestilentiam fieri. Nec id mirum est: multa enim mortifera in alto latent. At aër ipse, qui vel terrarum culpa vel pigritia, & æterna nocte torpescit, grauis haurientibus est: vel corruptus internorum ignium vitio, cum est longo situ emissus, purum hunc liquidumque macular ac polluit, insuetumque ducentibus spiritum affert noua genera morborum. Quid, quod aquæ inutiles pestilentesque in abdito latent, vt quas nunquam vsus exerceat, nunquam aura liberior verberet? crassæ iraque & graui caligine sempiternaque tectæ, nihil nisi pestiferum in se & corporibus nostris contrarium habent. Aër quoque qui admixtus est illis, quiq; inter illas paludes iacet, cum enersit, latè vitium suum spargit, & haurientes necat. Facilius aut pecora sentiunt, in quæ pestilentia incurere solet, quo audiora sunt: aperto cælo plurimum vtuntur, & aquis, quarum maxima in pestilentia culpa est. Oves verò mollioris naturæ, quo propiora terris ferunt capra, corruptas esse non miror, cum afflatum diri aëris circa ipsam humum exceperint. Nocuisset ille & hominibus si maior exiisset: sed illum copia aëris sinceri extinguit antequam vt ab homine posset trahi, iurgeret.

CAP. XXVIII. Multa autem terras habere mortifera, vel ex hoc intellige, quod tot venena nascuntur non manu sparsa, sed sponte: solo scilicet habente, vt boni, ita mali semina. Quid, quod pluribus Italiae locis per quædam foramina pestilens exhalatur vapor, quem non homini ducere, non feræ tantum est? Aues quoque si in illum incidunt

sint, antequam cœlo meliore leniatur, in ipso volatu cadunt, liuentque corpora, & non aliter quam per vim elisæ fauces tument. Hic spiritus quamdiu terris continetur tenui foramine fluens, non plus potentiaæ habet quam vt despectantia & vltro sibi illata conficiat. Vbi per secula conditis tenebris, ac tristitia loci creuit in vitium, ipsa ingrauescit mora: hoc peior, quo segnior. Cùm autem exitum nactus est, æternum illud vmbrosi frigoris malum, & infernam noctem soluit, ac regionis nostræ aëra infuscat. Vincuntur enim meliora peioribus. Tunc etiam ille spiritus purior transit in noxium. Inde subitæ continuæque mortes, & monstrosa genera morborum, vt ex nouis orta causis: Breuis aut longa clades est, prout vitia valere. Nec prius pestilentia desinit, quam spiritum illum grauem exercuit laxitas cœli, ventorumque iactatio.

C A P. XXIX. NAM quod aliquot insanis attonitisque similes discurrere fecit metus, qui excutit mentes, vbi priuatus ac modicus est, quid vbi publicè terret, vbi cadunt vrbes, populi opprimuntur, terra concutitur: quid mirum est, animos inter dolorem & metum destitutos aberrasse? Non est facile, inter magna non desipere. Itaque lenissima ferè ingenia in tantum venere formidinis, vt sibi exciderent. Nemo quidem sine aliqua iactura sanitatis expauit; similisque furenti, quisquis timet: sed alios cito timor sibi reddit, alios vehementius perturbat, & in dementia trãffert. Inde inter bella errauere lymphatici: nec vsquam plura exempla vaticinantium inuenies, quàm vbi formido mentes religione mixta percussit. Statuam diuisam non miror, cùm dixerim montes à montibus recessisse, & ipsum diruptum esse ab imo solum.

*Hac loca vi quondam, & vasta conuulsa ruina
 (Tantum cui longinqua valet mutare vetustas)
 Dissiluisse ferunt: cùm protinus vtraque tellus
 Vna foret, venit medio vi pontus & vndis
 Hesperium Siculo latus absceidit, aruâque & vrbes
 Litore diductas, angusto interluit æstu.*

Vides totas regiones à suis sedibus reuelli, & trans mare iacere, quod in confinio fuerat: vides & vrbiũ fieri gentiumque discidium, cùm pars naturæ cõcitata est ex se, vel aliquod mare ingens spiritus impegit, quorum mira, vt

ex toto, vis est. Quamuis enim parte sc̄uiat: mundi tamen viribus sc̄uit. Sic & Hispanias à contextu Africæ mare eripuit. Sic hac inundatione, quam poetarum maximi celebrant, ab Italia Sicilia teiecta est. Aliquando autem plus impetus habent, quæ ex infimo veniunt. Acriora enim sunt in quibus nisus est per angusta. Quantas res ij terrarum tremores, quamque mira spectacula ediderint, satis dictum est.

CAP. XXX. Cvx ergo aliquis ad hoc stupet, quod ævnius statuz ne solidum quidem, sed concavum ac tenue, diruptum est: cum fortasse in illud se spiritus, quærens fugam incluserit? Illud verò quis nescit? Diductis ædificia angulis vidimus moveri, iterumque componi. Quædam verò parum aptata positu suo, & à fabris negligentius solutiusque composita. terræmotus sæpius agitata compegit. Quod si totos parietes & totas findit domos, & latera magnarum turrium, quæ solida sunt, scindit, & pilas operibus subditas dissipat: quid est, quare quisquam dignum annorari putet, sectam esse æqualiter ab imo ad caput in partes duas statuam? Quare tamen per plures dies motus fuit? Non desit enim assidue tremere Campania, elementius quidem, sed ingenti damno, quia pressa & quassa quatiebat: quibus ad cadendum male stantibus, non erat impelli, sed agitari. Nondum videlicet spiritus omnis exciderat, sed adhuc emissa parte maiore oberrabat.

CAP. XXXI. INTER argumenta quibus probatur, spiritu ista fieri, non est quod dubites & hoc ponere. Cum maximus editus tremor est, quod in vrbes terrasque sc̄uitum est, non potest par illi subsequi aliud, sed post maximum leues motus sunt, quia vehementius exitum ventis luctantibus fecit. Reliquiæ deinde residui spiritus nõ idem possunt, nec illis pugna est: cum iam viam inuenerint, sequanturque ea qua prima vis ac maxima euasit. Hoc quoque dignum memoria iudico, ab eruditissimo & grauissimo viro cognitum: fortè enim cum hoc euenit, lauabatur, vidisse se affirmabat in balneo tessellas, quibus solum erat stratum, alteram ab altera separari, iterumque committi: & aquam modo recipi in commissuras, pavimento recedente, modo compresso, bullire & elidi. Eundem audiui narrantem, vidisse se molles materias, mollius crebriusque treme-

tremere, quam natura duras.

CAP. XXII. HÆC, Lucili virorum optime, quantum ad ipsas causas. Illa nunc quæ ad confirmationem animorum pertinent: quos magis refert nostra fortiores fieri, quam doctiores. Sed alterum sine altero non fit. Non enim aliunde animo venit robur, quam bonis artibus, quam à cõtèmpatione naturæ. Quem enim non hic ipse casus aduersus omnes firmauerit & crexerit? Quid est cur ego hominem aut feram, quid est cur sagittam aut lanceam tremam? maiora me pericula expectant. Fluminib. & terris, & magnis naturæ partibus petimur. Ingenti itaque animo mors prouocanda est, siue nos æquo vastoque impetu aggreditur, siue quotidiano & vulgari exitu: nihil refert quam minax veniat, quantumque sit quod in nos trahat: quod à nobis petit, minimum est. Hoc senectus à nobis ablatura est, hoc auriculæ dolor, hoc in nobis humoris corrupti abundantia, hoc cibus parum obsequens stomacho, hoc pes leuiter offensus. pusilla res est hominis anima, sed ingens res est contempus animæ. Hanc qui contempserit, securus videbit maria perturbari: etiam si illa omnes excitauerint ventis, etiam si æstus aliqua perturbatione mundi, totum in terras verteret oceanum. Securus aspiciet fulminantis cœli truncem & horridam faciem: si fragatur licet cœlum, & ignes suos in exitum omnium, in primis suum, misceat, securus aspiciet ruptis compagibus dehiscens solum. Illa licet inferorum regna retegantur, stabit super illam voraginem intrepidus: & fortasse quo debet cadere, desiliet. Quid ad me quam sint magna quibus pereo? Ipsum perire non est magnum. Proinde si volumus esse felices, si nec hominum, nec deorum, nec rerum timore vexari, si despiciere fortunam superuacua promittentem, leuia minitantem, si volumus tranquillè degere, & ipsis diis de felicitate controuersiam facere, anima in expedito est habenda. Siue illam insidiæ, siue morbi petent, siue hostium gladii, siue insularum cadentium fragor, siue ipsarum ruina terrarum, siue vasta vis ignium, vrbes agrosque pari clade cõplexa, quum libet illi, eam accipiat. Quid aliud debeo, quam exeuñtem hortari, & cum bonis omnibus emittere: vade fortiter, vade feliciter. Nihil dubitaueris reddere. Non de re, sed de tempore est quaestio. Facis quod quandoque faciendum est. Nec rogaueris,

nec timberis, nec te velut in aliquod malum exiturum tuleris retro. Rerum natura te, quæ genuit, expectat, & locus melior ac tutior. Illic non tremunt terræ, nec inter se venti cum magno nubium fragore concurrunt, non incendia regiones vrbesq; vastant, non naufragiorum totas classes sorbentium metus est, non arma contraria disposita vexillis, & in mutuam perniciem multorum milium par furor; non pestilentia, & ardentes promiscuè, communes populis cadentibus rogi. Istud leue est, quid timeamus? Graue est, potius semel incidat quàm semper impendat. Ego autem perire timeam, cùm terra ante me pereat, cum ista quatiuntur quæ quatiunt, & in iniuriam nostram non sine sua veniunt? Helicè Burimq; totas mare accepit: ego de vno corpuseculotimeam? Supra oppida duo nauigatur: duo autè, quæ nouimus, quæ in nostrâ notitiam memoria litteris seruata perduxit. Quam multa alia aliis locis mersa sunt? quòt populos aut terra in se, aut mare includit? Ergo reculem mei finè, cum sciam me sine fine non esse? immo cum sciã omnia esse finita? Ego vltimũ suspirium timeam? quantum potes itaque, ipse te nos humiles facit: hic est qui ipsam vitam cui parcat, inquietat, ac perdit. Hic omnia ista dilatat, terrarum motus, & fulmina. Quæ omnia feres cõstanter, si cogitaueris nihil interesse inter exiguũ tẽpus & longum. Hoc è sunt quas perdimus. Puta dies esse, puta menses, puta annos: perdimus illos, nempe perituros. Quid, oro te, refert, num perueniam ad illos? fluit tẽpus, & audissimos sui deserit. Nec quod futurũ est, meũ est, nec quod fuit. In puncto fugientis tẽporis pendeo: & magni est, modicum fuisse. Eleganter Lælius ille Sapiens dicenti cuidam, Sexaginta annos habeo: Hos, inquit, dicis sexaginta, quos non habes? ne ex hoc quidem intelligimus incomprehensibilis vitæ conditionem & fortem temporis semper alieni, quos annos annueramus omisso. Hoc affigamus animo, hoc nobis subinde dicamus. Moriendum est. Quando? quid tua? mors naturæ lex est, motus tributum officiumq; mortalium, malorumq; omnium remedium est. Optabit illam quisquis timet. Omnibus omissis, hoc vnum, Lucili, meditare, ne mortis nomen reformides: effice illam tibi cogitatione multa familiarè: vt si ita tulerit, possis illi vel obuiam exire.